

Adolf Hitler és Charles de Gaulle
a német ifjúsághoz szóló beszédeinek
pragmalingvisztikai elemzése

Tartalomjegyzék

1. Bevezetés	3
2. A beszédaktus-elmélet.....	4
3. A beszédek elemzése	7
3. 1. Adolf Hitler	8
3. 2. Charles de Gaulle.....	12
3. 3. Az elemzés eredményeinek táblázata	17
4. Az eredmények interpretációja	18
4. 1. Adolf Hitler	19
4. 2. Charles de Gaulle.....	20
5. Következtetések	23
6. Irodalomjegyzék	24

1. Bevezetés

Dolgozatom célja Adolf Hitler, a nemzetiszocialista Németország diktátorának és Charles de Gaulle, a Francia Köztársaság 18. elnökének egy-egy kiválasztott beszédének pragmlingvisztikai elemzése Searle beszédaktus-elmélete alapján. A két kiválasztott beszédnek közös jellemzője, hogy mindkettőben a hallgatóság a német ifjúság, viszont ennek ellenére kontextuális szempontok alapján ellentétet képeznek. Hitler 1934. szeptemberében tartotta beszédét, azaz még a második világháború előtt. Célja a Hitlerjugend tagjai kötelességérzetének az erősítése volt a nemzetiszocialista birodalom iránt, ugyanis bizonyos módon a háborúra készítette fel őket. Charles de Gaulle 1962. szeptember 9-én tartotta a beszédét, vagyis a világháború után. Célja a világháború tudatával sújtott német ifjúság buzdítása volt a békés jövő kiépítéséhez való hozzájárulásra. Ezt a beszédét egy hat napos németországi látogatása alatt tartotta, ami az 1963. január 22-én megkötött Németország és Franciaország megbékélését és a tartós európai békét biztosító Elysée-szerződés előzménye volt. A dolgozat először a beszédaktus-elmélettel foglalkozik, majd áttér a kiválasztott beszédek elemzésére, és végül a kapott eredmények interpretációjára kerül sor.

2. A beszédaktus-elmélet

A pragmlingvisztika a nyelv pragmatikai meghatározottságával foglalkozik. A pragmlingvisztika keretein belül a beszédaktus-elmélet központi szerepet tölt be. A beszédaktus-elmélet arra vonatkozik, hogy a beszélő a nyelvet nem csak kommunikatíván, hanem funkcionálisan is használja, különböző cselekvéseket hajt általa végre, melyeknek Vizental (2006) szerint változó jelentőségük lehet a kommunikációs folyamatot illetően.

Wunderlich (1972) szerint a kommunikáció nem csak tartalom és szándék cseréje, hanem elsősorban kétoldalú viszonyok kialakítása. Ezek determinálják azt, amit értekezési szintnek lehet nevezni, amittől a tartalom és a szándék egyaránt az értelmét és a cselekvési kontextusát kapja. A beszélő a kommunikáció alatt tehát nem csak tartalmat közöl a hallgatónak, hanem egy bizonyos szándéknak is fűződnie kell a kifejezettekhez. A hallgató befogadja a beszélő kijelentését, majd ez a továbbiakban befolyásolja a viselkedését, cselekvését és beszédét. Ebből kifolyólag minden kijelentés a beszélő számára egy bizonyos cselekvést jelent, mivel az a hallgatóra kommunikatív hatást gyakorol.

Hindelang (1983) hangsúlyozza, hogy a beszédaktus-elmélet a nyelv cselekvő jellegét veszi alapul. Ez az elmélet nem tesz különbséget cselekvés és beszéd között, azaz a beszédet, valamint a konkrét tettet egyaránt ugyanolyan mértékben cselekvésnek minősíti.

A beszédaktus-elmélet atyjaként Austin tekinthető. Szili (2004) három fontos tényező formájában kiválóan összegzi, hogy miért érdemli ki joggal ezt a címet: Austin alkotja meg elsőként a beszédaktusok egységes elméletét, meghatározza a leírásukhoz nélkülözhetetlen alapfogalmakat (és foglalkozik a velük kapcsolatos kérdésekkel), valamint tanításával, hogy a nyelv több az egyes szavak és mondatok jelentésénél a szemantikának lehetőséget adott a jelentés újfajta értelmezési lehetőségeinek megfogalmazására.

Austin (1962) a beszédaktusokkal végrehajtott cselekvéseket egy hármas hierarchiába osztotta, ugyanis felosztotta őket *lokúciós*, *illokúciós* és *perlokúciós aktusokra*. A *lokúciós aktus* a beszédaktusok legalapvetőbb szintje, azaz maga a kijelentés realizálása. Ez a kijelentés egy olyan mondat, melyet az azonos nyelvet beszélő személyek megértenek, és melynek egy (vagy több) a használatától független jelentés tulajdonítható. A beszélő a kijelentése realizálásával a hallgatónak egy bizonyos kommunikatív hatást gyakorol (*communicative force*), ugyanis beszédével egy szociális interakció-diszpozíció és interakció-elvárás keretein belül bizonyos

cselekvést hajt végre, ami az *illokúciós aktusnak* felel meg. A *perlokúciós aktus* fogalma alatt a beszéd kivitelezéséből fakadó és a további kommunikáció-, valamint cselekvésfolyamat szempontjából jelentős következményeket értjük. (Pl. a beszélő elkötelezettségeit a hallgató iránt vagy a hallgató reakcióit az elhangzottakra.) Alapfeltétele, hogy a hallgató megértse, mi volt a beszélő által realizált kijelentésnek a jelentése, valamint milyen céllal került alkalmazásra az adott kijelentés.

Austin tanítványa, John R. Searle folytatta mesterének életművét. Bár elfogadta elméletének alapgondolatait, bizonyos szempontokból lényegesen változtat rajtuk. Searle (1969) Austin beszédaktus-elméletét kibővítette és továbbfejlesztette, viszont kizárólag az *illokúciós aktusok* elemzésével foglalkozott. Searle az *illokúciós aktusok* szerint a beszédaktusoknak összesen öt csoportját különböztette meg. Ezek az *asszertívum*, a *direktívum*, a *komisszívum*, az *expresszívum* és a *deklaratívum*.

Az *asszertív* (állító) beszédaktusoknak illokúciós célja abban nyilvánul meg, hogy a beszélő törekszik a proposíciót igaz tényállásként elhíttetni a hallgatóval, azaz hogy elkötelezze a hallgatót a kifejezett proposíció valóságértéke mellett. A proposíció ilyen értelemben úgy kerül bemutatásra, hogy az a valóság tényállását képviselje. Az asszertívumhoz tehát azok a beszédaktusok tartoznak, amelyeknél az adott proposíció igaz vagy hamis lehet. Az *asszertívummal* kifejezett pszichikai beállítottság az a hiedelem, hogy a proposíció igaz. Asszertívum segítségével a beszélő kifejezhet kijelentést, leírást, osztályozást, magyarázatot, dicsekvést, esküt stb.

Amennyiben a beszélő egy *direktív* (utasító) beszédaktust alkalmaz, akkor a kijelentésének illokúciós célja az, hogy a hallgatót rávegye egy bizonyos cselekvésnek a kivitelezésére. A direktívum által kifejezett pszichikai beállítottság tehát a beszélő kívánsága, hogy a hallgató az általa kifejezett utasítást végrehajtsa. A beszélőnek az a vágya, hogy egy olyan jövődöbeli szituációt érjen el, melyben a világ tényállása megegyezik a szavaival. A beszélő tehát a világot úgy törekszik berendezni, hogy az a beszédaktussal kifejezett proposícióval összhangban legyen, miközben a cselekvés végrehajtását a hallgatóra bízta. Ezek a beszédaktusok nem lehetnek igazak és hamisak, mint az asszertív beszédaktusok, viszont lehetnek beteljesültek vagy elutasítottak. Direktívummal a beszélő kifejezhet utasítást, parancsot, kérést, könyörgést, javaslatot, figyelmeztetést, tiltást stb.

A *kommisszív* (elkötelező) beszédaktusok alatt olyan beszédaktusokat kell érteni, amelyeknek a lényege abban rejlik, hogy elkötelezik a beszélőt bizonyos jövőbeli cselekvések kivitelezésére. Segítségükkel a beszélő kifejezi a jövőre irányuló szándékát, hogy egy adott cselekvést végre fog hajtani (illetve a szituációtól függően, hogy nem fogja végrehajtani az adott cselekvést). Ahogyan a direktívumnál is, a beszélő a világot úgy törekszik berendezni, hogy az a beszédaktussal kifejezett proposícióval összhangban legyen, tehát hogy a világ tényállása megfeleljen a szavainak. A direktívummal viszont ellentét áll fenn olyan értelemben, hogy ennek az elváltozásnak a kivitelezője nem a hallgató, hanem maga a beszélő, mivel erre önmagát elkötelezi. Akár a direktívumnál, a kommisszív beszédaktusok sem lehetnek igazak vagy hamisak, viszont lehetnek betartottak vagy megszegettek. Kommisszívummal a beszélő kifejezhet ígéretet, fogadalmat, felajánlást, megállapodást, jótállást, tervet, esküt stb.

Az *expresszív* (kifejező) beszédaktusok illokúciós célja abban rejlik, hogy kifejezzenek egy bizonyos pszichikai beállítottságot egy adott proposícióban kifejezett ténnyel kapcsolatban. Az expresszívumnak nem az a lényege, hogy a beszélő általa egy bizonyos tényállást közvetítsen, vagy a világot szavainak megfelelően megváltoztassa, hanem hogy egy adott tényállással kapcsolatban kifejezze érzelmeit. Ebben az esetben tehát az illokúciós cél és a pszichikai beállítottság egybeesik. Expresszívummal a beszélő kifejezhet bocsánatkérést, köszönetnyilvánítást, gratulációt, felköszöntést, részvétnyilvánítást stb.

A *deklaratív* (kinyilatkoztató) beszédaktusok alatt olyan beszédaktusokat értünk (illetve olyan deklarációkat), amelyek főként intézmények keretein belül találnak szerepet. Egy bizonyos intézményi tény úgy lép érvénybe, hogy az adott intézménynek egy képviselője kijelenti, hogy az a tény valóban fennáll. Másképp fogalmazva, egy megváltozott tényállás úgy jön létre, hogy a világ reprezentációja megváltozik. A deklaratív aktusnak alapfeltétele, hogy a beszélő a deklarációhoz nélkülözhetetlen felhatalmazással rendelkezzen, ezért csak megfelelő kontextushoz kötődhet. Ha ugyanis egy beszélő a megfelelő felhatalmazás és a társadalmi normák által meghatározott szükséges körülmények megléte nélkül szeretne egy adott deklarációt tenni, akkor az a beszédaktus sikertelennek számít, mivel a világ tényállásai nem változnak meg. Deklaratívummal olyan cselekmények jutnak kifejezésre, mint a házasodás, felmondás, háború kinyilvánítása stb.

Searle szerint minden nyelvi kommunikációhoz feltétlenül kötődnek nyelvi aktusok. Véleménye, hogy a nyelvi kommunikáció alapegységei nem a szimbólum-, a szó- vagy a mondategységek, hanem ezeknek az egységeknek a kivitelezése beszédaktus formájában, mivel a nyelvi jel mint üzenet valójában nem más, mint a produkált nyelvi jel. Tehát egy nyelvi egység produkálása bizonyos feltételek keretein belül beszédaktusnak számít, a beszédaktus pedig a legkisebb egysége a nyelvi kommunikációnak, azaz a nyelvi cselekvés legkisebb része, mely önálló funkcióval rendelkezik.

A beszédaktusok elemzésekor Searle nem tesz szemantikai különbséget mondatok és beszédaktusok között. A beszédaktus, amit egy adott mondattal kivitelezünk általánosan a mondat jelentésének funkcióját képezi. Ezért általában minden beszédaktus egy mondattal (vagy egy adott mondat-sorozattal) egyértelműen meghatározható. Ebből az következik, hogy a mondatok jelentésének elemzése valójában nem különbözik a beszédaktusok elemzésétől. Mivel minden jelentéssel rendelkező mondat a jelentése alapján alkalmazható egy beszédaktus kivitelezésére, és mivel minden beszédaktus rendszerint egyetlen mondatban megfogalmazható, a mondatok elemzése és a beszédaktusok elemzése nem két egymástól különböző elemzést takar, hanem ugyanazt az elemzést két különböző szempont alapján.

3. A beszédek elemzése

A beszédek az internetről letöltésre kerültek, majd minden mondatuk Searle (1969) beszédaktus-elmélete alapján óvatos elemzési folyamaton ment át, ugyanis minden mondatnál (lokúciónál) meg kellett határozni, hogy az illokúciós aktusok melyik fajtájának felel meg (azaz, hogy asszertív, direktív, expresszív, kommisszív vagy deklaratív beszédaktus-típusról van-e szó). A százalékok kiszámolása a következő képlet segítségével történt:

$$\frac{\text{a beszédaktus-típus száma}}{\text{az összes lokúció száma}} \times \frac{100}{1}$$

3. 1. Adolf Hitler

Adat 1

Lokúció: Nach einem Jahr, kann ich euch hier wieder begrüßen.¹

Illokúció: asszertívum

Adat 2

Lokúció: Ihr seid heute hier - in dieser Muschel nur ein Ausschnitt dessen, was außer ihr über ganz Deutschland steht.²

Illokúció: asszertívum

Adat 3

Lokúció: Und wir möchten nun, dass ihr deutsche Jungens und deutsche Mädchen in euch alles das aufnehmt, was wir dereinst uns von Deutschland erhoffen.³

Illokúció: direktívum

Adat 4

Lokúció: Wir wollen ein Volk sein, und ihr, meine Jugend, sollt dieses Volk nun werden.⁴

Illokúció: direktívum

Adat 5

Lokúció: Wir wollen einst keine Klassen und keine Stände mehr sehen, und ihr dürft sie in euch schon nicht mehr groß werden lassen!⁵

Illokúció: direktívum

¹ Egy év elteltével újból köszöntelek titeket itt. (A beszédek a szerző fordította németről magyarra.)

² Ti ma ebben a stadionban csak egy apró része vagytok annak, ami e falakon túl Németországot képezi.

³ És most azt szeretném, hogy ti, német fiúk és lányok mindazt magatokra vállaljátok, amit Németországtól elvárunk.

⁴ Egy nép akarunk lenni, és nektek kell, ifjúságom, ezzé a néppé válnotok.

⁵ Nem akarunk többé osztályokat és rendeket látni, és nektek nem szabad megengednetek, hogy létrejőjenek köztetek.

Adat 6

Lokúció: Wir wollen einst ein Reich sehen, und ihr müsst euch schon dafür erziehen!⁶

Illokúció: direktívum

Adat 7

Lokúció: Wir wollen, dass dieses Volk einst gehorsam ist und ihr müsst euch in Gehorsam üben!⁷

Illokúció: direktívum

Adat 8

Lokúció: Wir wollen, dass dieses Volk einst friedliebend und aber auch tapfer ist und ihr müsst friedfertig sein!⁸

Illokúció: direktívum

Adat 9

Lokúció: Ihr müsst, deshalb friedfertig sein und mutig zugleich!⁹

Illokúció: direktívum

Adat 10

Lokúció: Wir wollen, dass dieses Volk einst nicht verweichlicht wird, sondern dass es hart sein kann und ihr müsst eure Jugend dafür stählen.¹⁰

Illokúció: direktívum

⁶ Egy egységes birodalmat akarunk látni, és nektek erre nevelnetek kell magatokat!

⁷ Azt akarjuk, hogy ez a nemzet engedelmes legyen, és nektek gyakorolnotok kell az engedelmisséget!

⁸ Azt akarjuk, hogy ez a nemzet békeszerető, de egyben bátor is legyen, és nektek békeszeretőknek kell lennetek!

⁹ Békeszeretőknek és egyben bátraknak kell lennetek!

¹⁰ Nem akarjuk, hogy ez a nemzet egyszer puhává váljon, hanem hogy kemény tudjon lenni, és ezért nektek keményítenetek kell magatokat, amíg fiatalok vagytok.

Adat 11

Lokúció: Ihr müsst lernen Entbehrungen auf euch zu nehmen, ohne jemals zusammenzuberechen!¹¹

Illokúció: direktívum

Adat 12

Lokúció: Denn was wir auch heute schaffen und was wir tun, wir werden vergehen.¹²

Illokúció: asszertívum

Adat 13

Lokúció: Aber in euch wird Deutschland weiterleben.¹³

Illokúció: asszertívum

Adat 14

Lokúció: Und wenn von uns nichts mehr übrig sein wird, dann werdet ihr die Fahne, die wir einst aus dem Nichts hochgezogen haben, in euren Fäusten halten müssen!¹⁴

Illokúció: direktívum

Adat 15

Lokúció: Und ich weiß, das kann nicht anders sein, denn Ihr seid Fleisch von unserem Fleisch und Blut von unserem Blut!¹⁵

Illokúció: asszertívum

¹¹ Meg kell tanulnotok elviselni a nélkülözést anélkül, hogy valaha is megtörnétek miatta.

¹² Hiszen akármit is teremtünk és teszünk ma, el fogunk múlni.

¹³ Viszont bennetek Németország tovább fog élni.

¹⁴ És amikor belőlünk már semmi sem fog maradni, akkor majd a lobogót, amit mi a semmiből felvontunk nektek kell majd az öklötökben tartanotok!

¹⁵ És én tudom, hogy ez nem lehet másképpen, hiszen húsoatok a mi húsunk, és véretek a mi vérünk!

Adat 16

Lokúció: Und in eurem jungen Gehirn brennt derselbe Geist, der uns beherrscht!¹⁶

Illokúció: asszertívum

Adat 17

Lokúció: Ihr könnt nicht anders sein als mit uns verbunden.¹⁷

Illokúció: asszertívum

Adat 18

Lokúció: Und wenn die großen Kolonnen unserer Bewegung heute siegend durch Deutschland ziehen, dann weiß ich, ihr schließt euch den Kolonnen an.¹⁸

Illokúció: asszertívum

Adat 19

Lokúció: Und wir wissen, vor uns liegt Deutschland, in uns marschiert Deutschland und hinter uns kommt Deutschland!¹⁹

Illokúció: asszertívum

¹⁶ És a ti fiatal agyatokban ugyanaz az elme lángol, amely bennünket is ural.

¹⁷ Nincs is más lehetőségetek, minthogy összetartozzatok velünk.

¹⁸ Amikor mozgalmunk nagy hadoszlopai átvonulnak ma Németországon, akkor tudom, hogy csatlakozni fogtok ezekhez a hadoszlopokhoz.

¹⁹ És mi tudjuk, hogy előttünk van Németország, bennünk menetel Németország, és mögöttünk is Németország jön.

3. 2. Charles de Gaulle

Adat 1

Lokúció: Sie alle beglückwünsche ich!²⁰

Illokúció: expresszívum

Adat 2

Lokúció: Ich beglückwünsche Sie zunächst, jung zu sein.²¹

Illokúció: expresszívum

Adat 3

Lokúció: Man braucht ja nur die Flamme in Ihren Augen zu beobachten, die Kraft Ihrer Kundgebungen zu hören, und bei einem jeden von Ihnen die Leidenschaftlichkeit und in Ihrer Gruppe den gesamten Umsprung mitzuerleben, um überzeugt zu sein, dass diese Begeisterung Sie zu den Meistern des Lebens und der Zukunft auserkoren hat.²²

Illokúció: asszertívum

Adat 4

Lokúció: Ich beglückwünsche Sie ferner, junge Deutsche zu sein, das heißt, das heißt Kinder eines großen Volkes.²³

Illokúció: expresszívum

²⁰ Gratulálok mindannyiuknak!

²¹ Elsősorban azért gratulálok Önöknek, mert fiatalok.

²² Hiszen az embernek csak látnia kell a szemükben a lángot, csak hallania a kijelentéseiknek erejét, csak átélnie mindegyikük szenvedélyességét és csoportuk életkedvét, hogy meggyőződhesen róla, hogy ez a lelkesedésük teszi Önöket az élet és a jövő mestereivé.

²³ Továbbá azért gratulálok Önöknek, mert fiatal németek, ugyanis egy nagy nemzet gyermekei.

Adat 5

Lokúció: Jawohl, eines großen Volkes, das manchmal, im Laufe seiner Geschichte große Fehler begangen hat.²⁴

Illokúció: asszertívum

Adat 6

Lokúció: Ein Volk, das aber auch der Welt geistige, wissenschaftliche, künstlerische, philosophische Wellen gesendet hat, ein Volk, ein Volk das über die Erzeugnisse ihrer Erkundungskraft, ihrer Technik, seiner Technik und seiner Arbeit erreicht hat; ein Volk, das im friedlichen Werk wie auch in den Leiden des Krieges wahre Schätze an Mut, Disziplin und Organisation entfaltet hat.²⁵

Illokúció: asszertívum

Adat 7

Lokúció: Das französische Volk weiß es voll zu würdigen, weil es auch weiß, was es heißt, schaffensfreudig zu sein, zu geben und zu leiden.²⁶

Illokúció: asszertívum

Adat 8

Lokúció: Schließlich beglückwünsche ich Sie, die Jugend von heute zu sein.²⁷

Illokúció: expresszívum

²⁴ Valóban, egy nagy nemzeté, amely a történelem során nagy hibákat követett el.

²⁵ Egy nemzet, ami azonban a világnak számos szellemi, tudományos, művészeti és a filozófiai áramlatot ajándékozott, és ami a világot jelentősen gazdagította a technológiájával és a munkájával – egy nemzet, ami békében és háborúban is kibontakoztatott páratlan bátorságot, fegyelmet és szervezettséget.

²⁶ A francia nemzet ezt értékeli, mivel maga is tudja, hogy mit jelent alkotónak lenni, és hogy mit jelent adni és szenvedni.

²⁷ Végül gratulálok Önöknek azért, mert a mának az ifjúsága.

Adat 9

Lokúció: Im Augenblick, wo Sie ins Berufsleben treten, beginnt für die ganze Menschheit ein neues Leben.²⁸

Illokúció: asszertívum

Adat 10

Lokúció: Angetrieben von einer dunklen Kraft, aufgrund eines unbekannten Gesetzes, unterliegen alle materiellen Dinge dieses Lebens der Erfindungskraft und der maschinellen Entwicklungen die alle Lebensbedingungen umwälzen.²⁹

Illokúció: asszertívum

Adat 11

Lokúció: Ihre Generation erlebt es und wird es weiter erleben.³⁰

Illokúció: asszertívum

Adat 12

Lokúció: Das Gesamterzeugnis der wissenschaftlichen Entdeckungen und der maschinellen Entwicklungen bringt unsere gesamte Menschheit in Wandlung.³¹

Illokúció: asszertívum

Adat 13

Lokúció: Dieses wunderbare Gebiet, das Ihnen offen steht, soll nicht einigen Auserwählten vorbehalten bleiben, sondern für alle unsere Mitmenschen erschlossen werden.³²

Illokúció: direktívum

²⁸ Attól a pillanattól kezdve, amikor Önök munkába állnak, az egész emberiség számára egy új élet kezdődik.

²⁹ Egy sötét erőtől vezérelve, valamilyen ismeretlen törvényszerűség alapján az életnek minden anyagi dolga aláveti magát az új találmányoknak és a mechanikai fejleményeknek, amik minden életfeltételt megváltoztatnak.

³⁰ Az Önök nemzedéke ennek már most szemtanúja lehet, és majd csak ezután lesz igazán szemtanúja.

³¹ A tudományos felfedezések és a mechanikai fejlemények az egész emberiséget megváltoztatják.

³² Ez a csodás terület, ami csak Önökre vár ne csak néhány kiválasztottnak legyen javára, hanem minden embertársunknak!

Adat 14

Lokúció: Sie sollen danach streben, dass der Fortschritt ein gemeinsames Gut wird, sodass er zur Förderung des Schönen, des Gerechten und des Guten überall und insbesondere in unseren Ländern beiträgt; Ländern, die die Zivilisation machen.³³

Illokúció: direktívum

Adat 15

Lokúció: Das Leben in dieser Welt ist jedoch voller Gefahren.³⁴

Illokúció: asszertívum

Adat 16

Lokúció: Diese sind um so größer als, wie stets, der Einsatz ethisch und sozial ist.³⁵

Illokúció: asszertívum

Adat 17

Lokúció: Es geht darum zu wissen, ob der Mensch in den Umwälzungen zu einem Sklaven in der Kollektivität werden wird, oder nicht; ob sein Los ist, von dem ungeheuren Ameisenhaufen angetrieben zu werden, oder nicht; oder ob er die materiellen Fortschritte beherrschen kann und will, um damit würdiger, freier und besser zu werden.³⁶

Illokúció: asszertívum

³³ Arra kell törekedniük, hogy a fejlődés közös birtok legyen, hogy az hozzájárulhasson a szép, az igaz és a jó támogatásához mindenütt, és különösen a mi országainkban – országokban, amelyek a civilizációt előrébb segítik.

³⁴ Ám az élet ezen a vlágon csupa veszély.

³⁵ Ez a veszély annál inkább kifejezett, minél erkölcsösebb a tét, és minél inkább a nép jólétét szolgálja.

³⁶ Az a kérdés, hogy az ember ezek a változások közepette a kollektivitás rabjává válik-e, vagy sem; hogy sorsa-e a hangyabolyt követni, vagy sem; vagy hogy majd tudja-e és akarja-e uralni az anyagi fejleményeket, hogy az által méltóságteljesebb, szabadabb és jobb lehessen.

Adat 18

Lokúció: Darum geht es in der großen Auseinandersetzung in der Welt, die sie in zwei getrennte Lager aufspaltet, die von Völkern Deutschlands und Frankreichs erheischt, dass sie ihrem Ideal Treue halten, es mit ihrer Politik unterstützen, und es gegebenenfalls verteidigen, und kämpfend zum Sieg führen.³⁷

Illokúció: asszertívum

Adat 19

Lokúció: Diese jetzt ganz natürliche Solidarität zwischen unseren beiden Völkern müssen wir selbstverständlich organisieren.³⁸

Illokúció: direktívum

Adat 20

Lokúció: Das ist die Aufgabe der Regierung.³⁹

Illokúció: asszertívum

Adat 21

Lokúció: Vor allem müssen wir aber ihr einen lebenden Inhalt zu geben, und das ist insbesondere die Aufgabe der Jugend.⁴⁰

Illokúció: direktívum

³⁷ Erről szól a nagy összetűzés a világban, ami Önöket kettő táborba osztotta szét, és ami megköveteli Németország és Franciaország népeitől, hogy ideáljukhoz hűek maradjanak, és politikájukkal támogatasság, és adott esetben harcolva vívják ki győzelmét.

³⁸ Mindenképp meg kell szerveznünk ezt a szolidaritást népeink között, ami most oly természetes.

³⁹ Ez a kormány feladata.

⁴⁰ De mindenek előtt élő tartalmat kell neki biztosítanunk, és ez legfőképpen az ifjúság feladata.

Adat 22

Lokúció: Während unsere beiden Staaten die wirtschaftliche, politische, und kulturelle Zusammenarbeit fördern werden, sollte es Ihnen und der französischen Jugend obliegen, alle Kreise, bei Ihnen und bei uns dazu zu bestreben, engere Bande zu knüpfen, einander immer näher zu kommen, und sich besser kennen zu lernen.⁴¹

Illokúció: direktívum

Adat 23

Lokúció: Die Zukunft, die Zukunft unserer beiden Völker, der Grundstein auf welchem die Einheit Europas gebaut werden kann und muss, der höchste Trumpf für die freie Welt, bleiben die gegenseitige Achtung, das Vertrauen und die Freundschaft zwischen dem französischen und dem deutschen Volk.⁴²

Illokúció: asszertívum

3.3. Az elemzés eredményeinek táblázata

Beszédaktus-típus	Adolf Hitler		Charles de Gaulle	
	Gyakoriság	Százalék	Gyakoriság	Százalék
Asszertívum	9	47%	14	61%
Direktívum	10	53%	5	22%
Expresszívum	0	0%	4	17%
Komisszívum	0	0%	0	0%
Deklaratívum	0	0%	0	0%

⁴¹ Miközben államaink a gazdasági, politikai és kulturális együttműködést fejlesztik, addig az Önök és a francia ifjúság feladata kellene hogy legyen minden embert Önöknél és nálunk arra ösztönözni, hogy szorosabb

kapcsolatokat kössenek, közelebb kerüljenek egymáshoz és jobban megismerjék egymást.

⁴² A jövő – nemzeteink jövője – az alapkö, amire az egységes Európát fel lehet, és fel kell építeni, ezért a legnagyobb diadal a szabad jövő érdekében a kölcsönös tisztelet, a bizalom és a barátság a francia és a német nemzet között.

4. Az eredmények interpretációja ^{43, 44}

Hitler és De Gaulle is beszédével a hallgatóságra olyan módon törekedett hatni, hogy az kivitelezze a benne kifejezett proposíciókat, azaz mindkét államfőnek direktív célja volt. Mivel ezek szerint a direktív beszédaktusoknak van a legjelentősebb szerepe a beszédekben, ebből az következik, hogy mindkét beszéd lényegében direktív jellegűnek tekinthető.

Vizental (2006) úgy véli, hogy a nyelv direktív funkciója majdnem ugyanolyan mértékben jelentős, akár az informatív funkciója. A szociális csoport működésének fenntartása érdekében az embereknek szükségük van arra, hogy befolyásolják mások viselkedését, és a nyelv a legjobb (és mindenek előtt a legbiztonságosabb) eszköz ilyen célok eléréséhez. Ha pl. a beszélő megszeretné tudni a hallgatójától, hány óra van, akkor folyamodhatna közvetlen cselekvéshez, azaz elkaphatná a beszéd társ karját, és leolvashatná az időt az órájáról, viszont ez közel sem volna a legcivilizáltabb eljárási mód. Sokkal kíváncsiabb volna megkérni a hallgatóját, hogy mondja neki, hány óra van. Egy kompetens kommunikáló tehát a nyelvet használná arra, hogy a hallgatót rávezesse saját céljai teljesítésére.

Wunderlich (1976) kiválóan megfogalmazta, hogy a direktív aktussal a beszélő leszűkíti a hallgató jövőbeli cselekvésének lehetőségeit, illetve arra törekszik, hogy rávezesse a hallgatót a saját ideális jövőjének a megteremtésére, amelyben kivitelezi a proposíció tartalmát, vagyis a proposíció célja a hallgatónak egy jövőbeli cselekedetével teljesül.

⁴³ Brown és Yule (1983) a diskurzus interpretációja keretében Hymes felosztását foglalják össze az interpretációt segítő kontextuselemekről. Hymes a beszélőnek és a hallgatóságnak tulajdonítja a legnagyobb jelentőséget. Amennyiben tudással rendelkezünk egy adott beszélőről egy adott helyzetben, a társadalmi pozíciójáról, a személyiségi jellemzőiről, nagyobb a valószínűsége annak, hogy pontosabban fogjuk interpretálni a mondanivalóját. A hallgatóság ismerete tovább szűkíti a lehetőségét annak, hogy a beszélő mit fog mondani. Továbbá jelentősége van a beszéd témájának, térbeli és időbeli elhelyezkedésének, az eseménynek, amelynek keretein belül realizálódik a beszéd, valamint az üzenet formájának (a szándékozott forma lehet párbeszéd, vita, szónoklat, levélforma stb.) és természetesen a beszéd céljának (a beszélő elvárásai szerint mi kell hogy a kommunikációs esemény eredménye legyen).

⁴⁴ Mivel a deklaratív beszédaktusok alkalmazása csak megfelelő kontextushoz köthet, a beszédek interpretációjában a deklaratívum nem volt tényező.

4. 1. Adolf Hitler

Adolf Hitler 1933-tól 1945-ig a nemzetiszocialista Németország diktátora volt. Uralkodására az jellemző, hogy alig néhány hónapon belül eliminálta a politikai ellenfeleit, emellett nevéhez fűződnek a második világháború és a holokauszt borzalmai. Egy olyan egyénről van szó, aki céljai elérése érdekében nem retten vissza semmilyen eszköztől. Ami továbbá jelentős az elemzés számára az, hogy minden idők egyik legnagyobb szónokának tartja számon a történelem, aki birodalmát megfélemlítéssel és propagandával uralta. Maga a neve már testamentum arra, hogy a nyelv milyen hatalmas politikai eszközzé tud válni.

Az analizált beszédét Hitler 1934. szeptemberében tartotta. A történelmi időpont alig néhány évvel a világháború kezdete előtt van, amikor a nemzetiszocialisták még abban a meggyőződésben éltek, hogy ki tudják vívni maguknak a világuralmat. Hallgatósága a Hitlerjugend volt, ami egy 10-18 éves fiúkból és 10-21 éves lányokból összetevődő paramilitáris szervezet volt, ami arra szolgált, hogy a jövőbeli német nemzedéket a nemzetiszocialista birodalom céljainak való megfelelésre nevelje. Hitler ezzel a beszédével a német ifjúsághozszóló elvárásait akarta hangoztatni.

Adolf Hitler beszédében kizárólag a direktívum (53%) és az asszertívum (47%) szerepelt. Kommisszívum, expresszívum és deklaratívum egyszer sem fordult elő.

A direktívum kimagasló mennyisége a beszédében különös jelentőséggel bír. Hitler beszédében a direktívum ilyen bőséges használata teljes összhangban van a beszéd kontextusával, és emellett a céljával is, amiből következtethető, hogy a beszéd általános funkciója direktív. Hitler a direktív beszédaktusok használatánál nem fogta vissza magát, vagyis nem rejtette, hogy mi a beszédének a célja. Nyíltan halmozta a parancsokat és az elvárásokat. Hitler az ilyen parancsolós stílusával a Hitlerjugendot arra törekedett készíteni, hogy az elébük tárt jövőkép kialakítását kötelességként fogják fel, illetve hogy a kifejezett proposíciókat kivitelezék.

Az asszertívumot és a direktívumot szinte teljesen arányos frekvenciában alkalmazta. Az asszertívumnak ebben a kontextusban kiegészítő szerepe van a direktívumra tekintve. Amíg a direktívummal parancsolóan közölte az elvárásait és utasításait, addig az asszertívummal a fiatalok patriotizmusára hivatkozott, a nemzeti érdekhez fűződő kötelességérzetüket törekedett szilárdítani, valamint a beléjük fektetett bizalmát fejezte ki. A bizalmat, hogy majd szótfogadnak neki, hogy számíthat rájuk, hogy elvárásait mindenképp kivitelezik.

A kommisszívum mellőzése szintén a direktívum dominanciájából következik. Ezzel azt érte el, hogy az elkötelezés teljesen a hallgatóságára vonatkozzon. Ez által kizárólag a vezetői szerepére korlátozta magát, ugyanis bizonyos módon azt az illúziót sugallta a fiataloknak, hogy kezükben van a hatalom, ami szükséges Németország nemzetiszocialista jövőjéhez, és hogy ő személyesen csak azt a feladatot végzi, hogy útba igazítsa őket.

Az expresszívum hiánya azt váltja ki, hogy a beszélő nem alakít ki közvetlenebb érzelmi viszonyt a hallgatóival. Ennek az az eredménye, hogy a direktívum a beszédben nem veszít a dominanciájából, és a hallgatóság elé állított elvárások szigorúsága sem csökken. A beszédaktusok elemzése tehát kimutatja, hogy Hitler beszédében a beszédaktusok alkalmazása teljesen tükrözi a diktátori magatartását, azaz arra fekteti a hangsúlyt, hogy a beszédének a direktív funkciója minél hangsúlyozottabb, minél dominánsabb legyen.

4. 2. Charles de Gaulle

Charles de Gaulle a Francia Köztársaság 18. elnöke, illetve az V. francia Köztársaság (aminek a szülőatyja is egyben) első elnöke 1959. és 1969. között. Az V. francia Köztársaság megalapítása mellett kiemelkedett a nemzetiszocialista Németországgal szemben való rendkívüli ellenállásával. A második világháború alatt a nemzeti-függetlenségi ellenállás vezető személyiségeként kitartóan küzdött a német megszállás ellen. Akárcsak Hitler, Charles de Gaulle is kiemelkedett a szónoki tehetségével.

Az analizált beszédét De Gaulle 1962. szeptember 9-én tartotta Ludwigsburgban több mint 5000 ember előtt, ami a hat napos németországi látogatásának utolsó állomása volt, amely után 1963. január 22-én sor került az Elysée-szerződés megkötésére, ami biztosította Németország és Franciaország megbékélését, valamint a tartós európai békét. Ez a beszéde volt az utolsó a látogatása alatt megtartott 14 beszédből, és nem franciául szólalt a hallgatósághoz, hanem németül, ami már magában kimondottan pozitív recepciót váltott ki.⁴⁵ A történelmi időpont tizenhét évvel a második világháború után van, amikor Németország lakosságát még a háborús bűn tudata terheli, valamint egy évvel a berlini fal felépítése után, ami szintén nyomot

⁴⁵ De Gaulle a múltban történetek ellenére kimondottan kedvelte Németországot, és habár az angolt csak nehézkesen tudta beszélni, a németet már iskolás korától kezdve tanulta, és kiválóan elsajátította. (<http://www.askmore.info/>) A német nyelvtudásának köszönhetően a németországi látogatása alatt a 14 beszédből néhányat német nyelven tartott, méghozzá jegyzetek segítségével, ami különösen pozitív benyomást keltett hallgatóságánál.

hagyott az egész nemzeten. De Gaulle ezzel a beszédével a német ifjúságot szólította meg azzal a céllal, hogy azt a német–francia megbékélésben való részvételre, valamint a jobb és békésebb európai jövő kiépítéséhez való hozzájárulásra buzdítsa.

De Gaulle beszédében asszertívum (61%), direktívum (22%) és expresszívum (17%) szerepel. Komisszívum és deklaratívum nem fordult elő.

De Gaulle beszédének is az általános funkciója direktív, akárcsak Hitleré, ami a beszéd céljából következtethető. Ebből kifolyólag nála is a direktívum az, ami a kulcsfontosságú, viszont ennek ellenére Hitler beszédstílusával ellentétben nem a direktív beszédaktusok dominálnak, ami nem tekinthető véletlennek. De Gaulle a beszédében egyértelműen figyelembe vette a hallgatósága pszichikai állapotát, ugyanis tisztában volt vele, hogy a büntudat súlya továbbra is terhelte a német ifjúságot, és hogy egy a múltra emlékeztető diktátori beszéd rengeteg direktívummal kifejezett parancssal és elvárással nem volna a megfelelő mód hozzájuk szólni, főleg nem egy idegen politikusnak. Ezért a direktív beszédaktusokat tudatosan csak minimális mennyiségben alkalmazta, és azt is csak a beszédének a végén, hogy annak a direktív funkcióját minél kevésbé érzékeltesse a hallgatósággal. De Gaulle tehát, akárcsak Hitler a direktívum köré építette a beszédét, viszont a történelmi és szociális kontextust, valamint a hallgatóság általános lelkiállapotát figyelembe véve a direktív beszédaktusokkal kifejezetten óvatosan bánt.

Az asszertívum a legfrekvensebb beszédaktus az analizált beszédben. Az asszertívummal túlnyomórészt a német múltra reflektált. Ebben a reflektálásban viszont a közvetlen háborús múltnak csak másodlagos szerepe volt. A hangsúly a német múlt pozitív részein volt, az olyan tudományos előrelépéseken, melyek nem csak Németországnak hoztak hasznot, hanem globális mértékű eredményt jelentettek. Ezzel a fiatalságnak egy új lehetőségre hívta fel a figyelmét, egy jövőképre, amelyben az ifjúság egy az internacionális közjóért küzdő Németországot építhetne ki. Az asszertív beszédaktusok ilyen domináns használata a kontextusra való tekintettel lényeges szerepet játszik a beszédben. Hitler beszédstílus a egyértelműen direktív, azaz a parancs és az elvárás foglalja el a központi szerepet nála, és ennek hatalmas nyoma volt a német történelemben. De Gaulle az asszertívumra fektette a hangsúlyt, mivel így sokkal kevésbé idézte fel a szigorúan parancsoló diktátori képet, és azzal ellentétben inkább egy jó szándékú, útmutatást nyújtó politikusként mutathatta magát.

Míg Hitler az expresszívumot teljesen mellőzte, De Gaulle neki különösen fontos szerepet tulajdonított. Az expresszívummal az örömét fejezte ki a hallgatóinak, gratulált nekik, hogy ők egy nagy nemzet ifjúságát képezik. Ennek több szempontból is nagy a jelentősége. Egyrészt kimondottan váratlan volt, hogy egy idegen államfő, aki ráadásul a németekkel szembeni ellenállás vezető egyénisége volt a második világháborúban pont a nemzetiséget emelje ki, mint a németek egyik fő pozitívumát. Ezzel azt éri el, hogy a hallgatóság jobban érezze magát nemzeti identitásával kapcsolatosan, hogy azt ne csak a büntudat érzésével kösse össze. Ezzel növelte a hallgatóságánál a direktívummal kifejezett propozíciók kivitelezéséhez szükséges motivációt. Másrészt a fiatalságuk örömteli hangsúlyozásával is hasonló célt ért el, ugyanis a nemzet ifjúságaként a hallgatóságra fektette az ideális jövőkép kialakításának reményét, amivel szintén a direktívummal kifejezett propozíció sikeres kivitelezését igyekezett serkenteni. Az expresszívum nála tehát bizonyos módon egy óvatos bevezetése volt a direktívumnak. Az expresszívumot szinte teljesen azonos frekvenciával használta, mint a direktívumot. Ezzel azt érte el, hogy az expresszívum egyfajta ellensúlyként szerepelt a direktívumhoz képest, aminek köszönhetően az még inkább veszített a dominanciájából.

Akárcsak Hitler, De Gaulle sem alkalmazott a beszédében komisszívumot, és hasonló céllal is mellőzte. Beszédének célja nem az volt, hogy saját magát kötelezze el a kifejezett propozíció kivitelezésére, hanem hogy a kivitelezők a hallgatói legyenek, tehát hogy az elkötelezettség teljesen rájuk vonatkozzon. A komisszívum mellőzésével a hangsúly azon maradt, hogy az ifjúság kezében van a hatalom a jobb jövő eléréséhez.

A beszédaktusok elemzése tehát kimutatja, hogy Charles de Gaulle a beszédeivel különös tekintettel volt a hallgatóságára. Nem egy olyan politikusról van szó, aki autokratikus módon ráerőszakolta hallgatóságára az elvárásait, hanem egy kimondottan belátásos emberről, aki képes volt a hallgatói szükségleteihez alkalmazkodni, valamint az utasításait és elvárásait kimondottan diplomatikus módon és óvatosan szugerálni.

5. Következtetések

A nyelv a politikának különösen lényeges eszköze. A politikusok sikereinek többsége általában nagy mértékben azon múlik, hogy hogyan bánnak a nyelvi készlettel. A vizsgált beszédaktusok interpretációja rámutat arra, hogy az egyes beszédaktusok kiválasztásának és alkalmazásának aránya mit árul el magukról a beszélőkről, valamint az adott történelmi kereten belül a politikai céljukról. Összegzés képpen tehát azt lehet mondani, hogy Adolf Hitler a direktív célját nyíltan a hallgatóság elé tárja. Beszédében a direktívum egyértelműen dominál, míg az asszertívum csak egy a direktívumot kiegészítő szerepet játszik, és az expresszívum és kommisszívum mellőzése pedig szintén a direktívum dominanciáját hangsúlyozza. Charles de Gaulle azonban vele ellentétben a direktív célját csak óvatosan tárja a hallgatóság elé. Az asszertívum és az expresszívum segítségével akadályozza a direktívum dominanciáját, a kommisszívum mellőzésével pedig azt éri el, hogy a direktívum központi szerepéről mégsem terelődjön el a szükséges figyelem. Ebből következtetni lehet, hogy a beszédcél nem határozza meg feltétlenül egy adott beszédaktus dominanciáját egy adott beszéd keretein belül, valamint hogy az egyes illokúciós aktusok frekvenciája és alkalmazási módja összhangban lehet a beszéd céljával és stratégiai felépítésével. Az utóbbiból a beszélő magatartására is lehet következtetni, így Hitler beszéde egyértelműen diktatórikus, míg De Gaulle beszédében az illokúciós aktusokkal való bánásmód megegyezik a bátorító és békés jövőt propagáló szerepével. A két kiválasztott beszéd pragmlingvisztikai elemzése rámutat arra, hogy a politikusok különböző módon alkalmazhatnak beszédaktusokat hasonló jellegű célok elérésére a történelmi és szociális kontextustól függően.

6. Irodalomjegyzék

Adolf Hitler beszéde:

<http://www.wissensreise.de/Wissensreise/Hitlerjugend/Seiten/RedeandiedeutscheJugend-Text1934.html> (2013. 05. 28.)

Charles de Gaulle beszéde:

http://www.deutschlandradio.de/ansprache-an-die-jugend.331.de.html?dram:article_id=220227
(2013. 05. 28.)

Szakirodalom:

1. Austin, John Langshaw (1962). *How to Do Things with Words*. Oxford: Oxford University Press.
2. Brown, Gillian; Yule, George (1983). *Discourse analysis*. Cambridge: Cambridge University Press.
3. Hindelang, Götz (1983). *Einführung in die Sprechakttheorie*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
4. Maas, Utz; Wunderlich, Dieter (1972). *Pragmatik und sprachliches Handeln*. Frankfurt: Athenäum Verlag GmbH.
5. Searle, John R. (1969). *Speech acts. An Essay in the Philosophy of Language*. Cambridge: Cambridge University Press.
6. Szili, Katalin (2004). *Tetté vált szavak: A beszédaktusok elmélete és gyakorlata*. Budapest: Tinta Könyvkiadó.
7. Vizental, Adriana (2006). *From semantic meaning to pragmatic meaning: an introduction to semantics*. Arad: Editura Universitatii Aurel Vlaicu.
8. Wunderlich, Dieter (1976). *Studien zur Sprechakttheorie*. Frankfurt: Suhrkamp Verlag.

Internetes forrás:

1. http://www.askmore.info/people/France/politican/Charles_de_Gaulle (2013. 12. 17.)